

krétne uskutočňuje všestranný rozvoj osobnosti tak, že povzbudzuje iniciatívu a tvorbu tým, že vytvára pre jednotlivca všetky materiálne-ekonomické, kultúrne a morálno-politické podmienky, aby maximálne rozvíjal všetky svoje schopnosti a vlohy pre prospech seba a spoločnosti.

PROLETÁŘSKÝ INTERNACIONALISMUS A ZÁJMY NÁRODŮ

KAREL POMAIZL

1. Základní soulad internacionálních zájmů pracujících s jejich zájmy národnými

Proletářský internacionalismus je ideologie a politika revolučního dělnického hnutí, týkající se zvláště a především vzájemných vztahů pracujících různých národů a zemí a posléze i vzájemných vztahů mezi národy vůbec. Hlavní zásadou proletářského internacionalismu je třídní jednota, t. j. jednota třídních zájmů, vzájemná solidarita a bratrská pomoc pracujících různých národů a zemí v boji za svržení kapitalismu a za vybudování beztřídní komunistické společnosti. V dnešní době pak především zásada přátelství, vzájemné solidarity a prohlubující se spolupráce socialistických zemí.

Proletářský internacionalismus je odrazem hlubokých tendencí současného dějinného vývoje, podmíněného v první řadě obrovským rozmachem moderní techniky a výrobních sil, pro něž se už stal těsným rámeček jednotlivých zemí a národů. Je správným a pravdivým zobecněním podmínek třídního boje proletariátu.

Proletářský internacionalismus je v hlubokém, zásadním souladu se zájmy všech národů. Odpovídá především zájmům pracujících, kteří představují naprostou většinu v každém národě a jejichž základní zájmy jsou už za kapitalismu u všech národů v podstatě shodné. Je jednou z hlavních podmínek úspěšného boje proti buržoazii, jejíž sobecké třídní cíle se s potřebami národů stále více a zjevněji rozcházejí. Je součástí zápasu za komunistickou společnost, v níž bude definitivně zabezpečena svoboda národů a všestranný jejich rozvoj. Je v naprostém a samozřejmém souladu s tím, že politika komunistických stran a socialistických zemí, řídicí se ideologií proletářského internacionalismu, nejdůsledněji podepírá osvobozenecský boj národů, snažících se setřást okovy imperialistického kolonialismu.

Tak jak se nesnáší s jakýmkoli útlakem národů, je proletářský internacionalismus neslučitelný i s nacionální omezeností a s národním sobectvím. Největší přeměna, jakou kdy poznaly dějiny, fundamentální přestavba celé společnosti jsou dosažitelné jen společným obětavým úsilím pracujících všech národů a zemí. Nacionální roztržičnost revolučního hnutí a sledování sobeckých na-

cionálních zájmů bez ohledu na pracující druhých zemí hrají do rukou imperialismu, pomáhají prodlužovat jeho panství a udržovat jeho útlak národů. Škodí tedy i zájmům národů. Potřeby a zájmy národního vývoje, vývoj v rámci jednotlivých národů musí být proto správně sladovány s potřebami a zájmy společného boje pracujících všech zemí a národů. Společná věc pracujících, zájem celku nemůže přitom nemít přednost před dílčími, omezenými a pouze národními zájmy nebo zájmy pracujících pouze té či oné země.

Zásada důsledného podřizování národního internacionálnímu — jedna z nejzákladnějších zásad v proletářském internacionalismu — vyžaduje ovšem vysokého uvědomění, jehož je schopna pouze dělnická třída, někdy dokonce jen její přední oddíl — komunistická strana. Neboť takové podřizování národního mezinárodnímu může vyžadovat i národní oběti ve prospěch mezinárodní revoluce. Nepřekvapuje proto, že tato zásada naráží na nepochopení. Bouří se proti ní desetiletí, ba staletí upevňované tradice národní omezenosti, národního sobectví, pěstovaného zvláště buržoasií. Setkává se s obavami o osud národa, střetává se s omezenými, krátkozrakými snahami hledat zabezpečení národa jen ve vlastních silách tohoto národa a v nacionálním egoismu. A přece i vlastní zkušenosti národů a zvláště zkušenosti posledních desetiletí učí, jak zhoubný a nebezpečný je zvláště pro malé národy uzounký a slepý nacionální egoismus.

Nacionální omezenost, vypěstovaná buržoasií a kapitalismem přechází i do socialismu a vedle národní svobody — už za kapitalismu ohrožuje i sociální svobodu pracujících. Hledí-li se na všechny věci, vztahy a události pouze a především z národního hlediska, staví-li se zájmy jednoho socialistického národa, jedné socialistické země do příkrého a zásadního protikladu proti druhým socialistickým zemím a národům — jak činí revizionisté a nejnověji i dogmatici — nejenže to vyjadřuje nepochopení základní shody zájmů pracujících všech zemí, zvláště socialistických. Je to současně nepochopení toho, že je ve vlastním národním zájmu střezit, hájit a dodržovat své mezinárodní povinnosti. Takový postoj, oddělující od sebe pracující různých národů, může nakonec vést k úplné ztratě socialistických vymožeností a k restauraci kapitalismu — se všemi zhoubnými důsledky pro pracující i celé národy.

2. Dílčí, nepodstatné, vedlejší, dočasné rozpory mezi internacionálními a národními zájmy pracujících

Konstatování základního souladu internacionálních a národních zájmů pracujících, základního souladu proletářského internacionalismu s hlubokými a trvalými zájmy národů neznamená ovšem tvrdit, že tu jde o naprostý soulad nebo dokonce (prostou, úplnou) totožnost, a popírat, že na půdě tohoto základního souladu mohou existovat, a nejen to, nutně existují určité — dílčí, dočasné a podobné rozpory. Tak jako se liší mezinárodní podmínky boje za socialismus ve světě a za definitivní osvobození všech národů od podmínek boje za socialismus u jednotlivých národů a za jejich osvobození, tak existují i určité rozpory mezi internacionálními zájmy a povinnostmi pracujících a jejich zájmy národními. A to i v socialismu.

Někteří se domnívají, že tento rozpor, resp. tyto rozpory jsou jen subjektivní, nebo že jsou výsledkem náhodných subjektivních chyb a omylů. Nikoli. Jsou zcela objektivní a budou tu i při sebesprávnější politice v podstatě až do té doby, dokud úplně nesplyne národní s mezinárodním, t. j. dokud budou existovat jednotlivé státy a národy, dokud nesplynou. Rozpory, vznikající ze subjektivních chyb a omylů, samozřejmě také existují, nelze je však s prvními směřovat, i když někdy neznatelně přecházejí jedny v druhé.

V otázce rozporů internacionálních povinností a zájmů pracujících s jejich zájmy národními existuje dvojice nesprávných názorů.

První z těchto názorů dogmatický, zásadně popírá existenci podobných rozporů, a pokud je — přímo nebo nepřímo — nucen je přiznat, nepřikládá jim váhu, bagatelisuje je a pod. Chyby tohoto druhu jsme se ve značné míře dopouštěli v nedávné minulosti. Ve správné snaze ukázat zásadní rozdíl internacionalistických vztahů mezi národy oproti nepřátelským vztahům mezi nimi za kapitalismu zdůrazňovali jsme jednostranně soulad mezi internacionálními a národními zájmy pracujících a mezi národy a zeměmi socialismu. Nejde o toto zdůrazňování souladu, které je naprosto správné, neboť vyjadřuje skutečně novou kvalitu uvedených vztahů na půdě socialismu a proletářského internacionalismu i přes dílčí chyby, případně omyly, k nimž v těchto vztazích může docházet. Jde o jednostrannost podobného zdůrazňování souladu, zapomínajícího na existující ještě, i když už v zásadě vedlejší rozpory. Jde o to, že toto jednostranné zdůrazňování souladu docházelo až k popírání zmíněných rozporů, k jejich ignorování, což nám jednak nedávalo možnost tyto rozpory včas řešit, jednak nás vystavovalo nebezpečí, že nebudeme-li je řešit a budeme-li před nimi zavírat oči, budeme jimi jednoho dne překvapeni.

Druhý nesprávný názor, mnohdy jen jednostranná reakce na opačné chyby, názor, splývající už ovšem s nemarxistickým, revizionistickým a nacionalistickým pohledem na věc, zveličuje význam uvedených rozporů, vydává je za zásadní, nesmiřitelný a neřešitelný vnitřní rozpor internacionalismu a národních zájmů. Dospívá k tvrzení (opírající se o panikářský postoj k odhalení minulých chyb), že mezi národy i v socialismu existují a budou existovat zásadní rozpory, zcela obdobně jako za kapitalismu. V podobném názoru obráží se nevíra v socialismus a proletářský internacionalismus a zklamání z toho, že ani socialismus není schopen ze dne na den překonat některé rozpory, mající desítkami a stalety tradici, zklamání, přivoděné často dřívějším laciným huráoptimismem a jeho setkání s živou, nezkrášlenou skutečností. Nebezpečí tohoto názoru je v tom, že odzbrojuje a desorientuje pracující, doporučuje jim v podstatě návrat zpět, k nacionalismu, místo aby jim ukázal cestu vpřed, k řešení zmíněných rozporů a problémů s nimi spojených, a to s využitím všech velikých předností a možností socialismu.

Podmínkou správného poměru k rozporu internacionálních povinností a zájmů pracujících s jejich zájmy národními je především to, abychom před nimi nezavírali oči, viděli jejich příčiny a podmínky — materiální i ideové. Potom — abychom si správně uvědomili jejich charakter, t. j. že jde o rozpory v základě vedlejší dílčí a dočasné. A posléze abychom viděli, že tyto rozpory jsou plně

řešitelné na půdě socialismu, že jsou plně řešitelné pouze metodou proletářského internacionalismu, t. j. způsobem, odpovídajícím zásadám proletářského internacionalismu, zatím co jiným způsobem může být jen způsob nacionalistický, vedoucí k jejich prohloubení.

Zvláště v začátcích socialismu objevíme snadno vedle třídně neutrálních příčin, jako je rozdíl v úrovni jednotlivých zemí, struktura společnosti a hospodářství, zanechané třídní společnosti, v životní úrovni apod. třídní kořeny, třídní prvky těchto rozporů (odpor, kladený navázání nových vztahů mezi národy a zeměmi zbytky poražených nepřátelských tříd, ovlivňujících ideologicky i pracující a snažících se v nich udržet a případně posílit — s využitím obtíží přechodného období — nacionalistické tradice minulosti apod.). Později je třeba hledat tyto rozpory především jinde (vedle případně ještě trvajících rozdílů v úrovni jednotlivých zemí, v rozdílné geografické poloze, nesoucí s sebou do jisté míry rozdílné zahraničně — politické problémy apod.): v nových potřebách vývoje socialismu, rozvoje výrobních sil atd., a starými, přežilými formami státního, administrativního atd. uspořádání, kladoucími se tomuto vývoji v cestu. Každému z uvedených příčin a podmínek zmíněných rozporů musí se pocho-pitelně dostát svého, přiměřeného konkrétního způsobu řešení, nemají-li se rozpory zvětšovat a mají-li být postupně překonány, jak k tomu dává možnost socialismus.

Abychom nemluvili pouze obecně, uveďme alespoň jeden příklad, jeden — pro současnou etapu vývoje socialismu ve světě typický — projev dílčího rozporu internacionálních a národních zájmů pracujících.

Zájmem každé socialistické země je co nejrychleji dosáhnout vysokého stupně rozvoje výrobních sil a vysoké životní úrovně svých obyvatel a přiblížit se komunismu. To je v základním souladu se socialismem a internacionalismem. Každá ze zemí, nastupujících cestu k socialismu, má však jinou úroveň. Už v zájmu uhájení socialismu před útoky imperialismu je nutné, aby silnější pomáhali slabším, což i při zásadě ekvivalentní výměny zboží mezi socialistickými zeměmi např. znamená přinášet určité oběti ve prospěch slabších se strany silnějšího, nehledě na mimořádné případy, kdy zásada ekvivalence nemůže být dodržena. V tom je bezesporu určitý rozpor s první snahou: prostředky, poskytnuté druhým, nebo ohledy na potřeby druhých nemohou neovlivnit (tj. nezpomalit) tempo rozvoje té země, která pomoc poskytuje.

Rozobereme-li uvedený příklad, ukáže se, proč rozpor, o nějž tu jde, není zásadní, nýbrž dílčí a dočasný. Bude trvat jen do určité doby (do překonání obtíží v slabší zemi, do vyrovnání rozdílů apod.). Pomoc silnější socialistické země slabší pomáhá posílit společnou věc a tím i zemi, která pomoc poskytuje. Pomoc, takovým způsobem poskytnutá, začne se po určité době vracet, bude pomáhat rychlejšími vzestupu všech, i té zemi, která zprvu poskytovala pomoc apod.

Dílčí rozpor na půdě základního souladu řeší se tedy v zájmu upevnění a posílení tohoto souladu. Dočasné oběti, přinášené pro společnou věc, slouží dlouhodobým a trvalým zájmům všech, i toho, kdo zpočátku a do určité doby tyto jisté oběti přináší.

Jako konkrétní příklad pro potvrzení těchto závěrů možno uvést velikou pomoc vyspelejšího ruského národa zaostalým a slabším národům SSSR, u nás pomoc české dělnické třídy, českého lidu a národu Slovensku. V mezinárodním měřítku pak především obrovskou všestrannou pomoc SSSR zemím lidové demokracie, případně i národům kapitalistického světa, bojujícím za svou svobodu proti imperialismu.

3. *Dílčí, vedlejší rozpor internacionalismu a socialistického vlastenectví*

Dílčí rozpor mezi internacionálními a národními zájmy pracujících nachází svůj výraz i v otázce poměru proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví.

Mezi proletářským internacionalismem a socialistickým vlastenectvím je hluboký, základní soulad a organická vnitřní shoda.* Obojí je nerozlučně spojeno s revolučním bojem dělnické třídy a se socialismem, stojí na jejich základech. Tento hluboký, základní soulad a tuto organickou, vnitřní shodu jsme vždy zdůrazňovali a budeme tak činit i nadále.

Konstatování základního souladu a vnitřní spojitosti proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví však nevylučuje (a vlastně předpokládá — pokud o proletářském internacionalismu a socialistickém vlastenectví můžeme, byť jen do jisté míry, mluvit odděleně jako o dvou, i když do jisté míry odlišných jevech), že by mezi nimi neexistoval dílčí rozpor, jež správně posoudit můžeme ve světle toho, co už bylo řečeno o rozporu mezi internacionálními a národními zájmy pracujících.

Internationalismus je v naprostém, zásadním rozporu s buržoasním vlastenectvím, které je jen konkrétním výrazem buržoasního nacionalismu, popírá třídní diferenciaci v národě, slouží odvrácení pracujících od třídního boje a jejich ideovému a politickému podřízení buržoasii, staví přehradu mezi národy, štvě pracující různých národů do vzájemných bojů apod. Jen naprosto podmíněně, tj. do určité míry, za určitých okolností atd. je možné dočasné spojenectví internacionalismu i s buržoasním vlastenectvím podobně jako s nacionalismem (jako se spojencem — pokud jsou totiž výrazem odporu proti národnostnímu útlaku a nástrojem boje proti imperialismu (např. obranný nacionalismus koloniálních národů).

Internationalismus je však v základním, principiálním souladu s vlastenectvím socialistickým, s láskou k socialistické vlasti, s její obranou atd., právě proto, že toto vlastenectví splývá s obranou a posilováním socialismu, i když jen především v dané zemi, čímž ovšem slouží i posilování věci socialismu vůbec, i v mezinárodním měřítku. Socialistické vlastenectví nejen nezastírá, nýbrž zahrnuje v sobě boj proti vlastní buržoasii. Nejenže nerozděluje pracující různých národů, nýbrž učí úctě a přátelství k druhým národům a zvláště jejich pracujícím. Atd.

Avšak i socialistické vlastenectví je svým způsobem omezené. Vyjadřuje (především, nebo jen) vztah k jedné socialistické zemi, i když nepřekáží upevňování vztahů k zemím ostatním. Věc socialismu je však především a v základě věcí

mezinárodní, věcí všech národů, s níž se zájem jednoho národa, i zájem socialismu v jedné zemi může octnout v rozporu (vlastně je neustále v jistém rozporu), i když dílčím, dočasným atd.

Tento rozpor, jenž se i v socialismu projevuje prakticky v otázce, čemu dát přednost, zda mezinárodním či konkrétním národním zájmům, je jen výrazem dílčího rozporu internacionalismu a socialistického vlastenectví. Internacionalismus, jenž vyjadřuje celkové, mezinárodní zájmy socialismu, nemůže v dialektickém protikladu internacionalismu a socialistického vlastenectví nabýt hlavní stránkou tohoto protikladu, nakolik musí být mezinárodnímu dávana přednost před národním.

Internacionalismus je předpokladem existence socialistické vlasti a tím i socialistického vlastenectví; bez internacionalismu by nebylo socialistické vlasti. Platí sice i obráceně, že by socialistické vlasti nebylo ani bez socialistického vlastenectví, bez rozhodného hájení zájmů socialistické vlasti; že by bez socialistického vlastenectví (tj. jestliže by byly ignorovány oprávněné zájmy jednotlivých socialistických národů a zemí) nebylo ani internacionální jednoty nebo by tato jednota nemohla být pevná. Avšak je-li socialistické vlastenectví, bedlivá pozornost k zájmům i jednotlivých socialistických národů a zemí a pod. — elementárním předpokladem socialismu, daleko ve větší míře to platí o internacionalismu, který je naprostou nezbytností, a to i tehdy, musí-li dílčí zájmy jednotlivých zemí ustoupit — dočasně — do pozadí. Izolovaná socialistická země, zbavená internacionální podpory pracujících druhých zemí, nemohla by existovat. Případné dílčí chyby v druhém směru, chyby ve směru ignorování dílčích zájmů jednotlivých národů a zemí, jakkoli škodlivé, dají se už srovnat daleko snadněji, zvláště pokud jsou už chybami na půdě socialismu, jenž v sobě nese možnost jejich nápravy. Ignorování oprávněných národních zájmů v komunistickém hnutí kapitalistických zemí má ovšem těžší důsledky — ztěžuje vůbec úspěch socialismu v dané zemi. V takovém případě zbývá však ještě — při předpokladu internacionalismu (i když třeba abstraktně chápaného) — možnost pomoci od druhých komunistických stran, případně socialistických zemí. Naproti tomu při revizionistickém opuštění internacionalismu, při jeho oslabení nebo dokonce nahrazení nacionalismem, je možnost dobytí moci dělnickou třídou ztěžována případně vůbec vyloučena.

Tyto základní souvislosti jsou potvrzovány celým dosavadním chodem dějin a vývojem dělnického hnutí. Objevíme je i tam, kde věci zdánlivě a navenek vypadají jinak. Pozornější pohled na případy, kdy docházelo k subjektivnímu porušování internacionalismu, k chybám vůči internacionalismu, aniž by to mělo viditelně zhoubné následky pro věc socialismu, ukáže, že pod povrchem, tohoto porušování musily existovat faktické, hlubší, i když třeba subjektivními chybami zastřené internacionální vztahy, nebo že chyby vůči internacionalismu byly paralyzovány okolními podmínkami, v nichž internacionalismus nebo vůbec socialismus hrály rozhodující roli.

Přednost internacionalismu před socialistickým vlastenectvím je dána už i historicky: internacionalismus se rodí ještě za kapitalismu, zatím co socialistické vlastenectví může v zásadě vzniknout až se vznikem socialistické vlasti, tj. po

socialistické revoluci. Nadřazenost internacionalismu nad socialistickým vlastenectvím je dána i historickou perspektívou: s rozvojem socialismu a komunismu budou jednotlivé socialistické vlasti splývat a vplývat v jednu mezinárodní vlast všech pracujících.

Nezdají se proto být správnými formulace, které se občas objevují v tisku, že nejvyšším projevem internacionalismu je socialistické vlastenectví. Je třeba být opatrným i vůči formulacím toho druhu, jako že internacionalistou se stává člověk (především, jen) tím, že je (především) socialistickým vlastencem. Vždyť spíše obráceně (což ovšem nikterak nevylučuje, aby cesta určitého člověka k internacionalismu šla konkrétně od pochopení skutečných zájmů národa; to je však poněkud jiná otázka). Jinak se dojde snadno k povyšování národního nad mezinárodní, k opuštění půdy internacionalismu, jak to nezdávka můžeme při podobné argumentaci pozorovati v současné době, u revizionistů a nejnověji u některých dogmatiků.

Celou otázku rozporu internacionalismu a socialistického vlastenectví bylo možno zbagatelisovat a zlikvidovat paušálním poukazem na to, že internacionalismus a socialistické vlastenectví jsou dvě stránky téhož jevu, že internacionalismus obsahuje v sobě, nese s sebou socialistické vlastenectví apod. To by však bylo úplně nepochopení problému. Tyto základní vztahy jsou vyjádřeny hned zpočátku jako základní a zásadní jednota a soulad internacionalismu a socialistického vlastenectví. Jde však o to, vedle tohoto základního souladu pochopit i vnitřní rozpornost internacionalismu a socialistického vlastenectví a důsledky, jež z existence tohoto rozporu plynou. I v socialismu se vyskytuje, a v určitých situacích může docela ostře vyvstat otázka, čemu dát přednost: zda internacionálním povinnostem či národním zájmům. I v socialismu platí stále, že internacionální má nespornou přednost před národním.

Celou otázku poměru internacionalismu a socialistického vlastenectví je ovšem třeba chápat ve vývoji. Před dobytím politické moci dělnickou třídou ostře vystupuje nezbytnost internacionalismu, zatím co o socialistickém vlastenectví ve vlastním smyslu slova se ještě nedá mluvit, (nanejvýš o jeho předpokladech). Socialistickou vlast si musí dělnická třída teprve vybojovat. Peměr k vlasti je v tomto období v základě předznamenán heslem Komunistického manifestu: „Proletáři nemají vlasti!“ Po socialistické revoluci, již vzniká socialistická vlast, rodí se i socialistické vlastenectví a s ním otázka jeho vztahu k internacionalismu. V začátcích socialismu v jednotlivých zemích bylo možno mluvit o jisté relativní rovnováze v poměru internacionalismu a socialistického vlastenectví (obojí je nezbytné pro socialismus a jeho vývoj, i když — jak sme už ukázali — internacionalismus je hlavním článkem v tomto dialektickém rozporu, a i když v té či oné situaci může výrazněji vystoupit tu moment internacionalismu, tu zase moment socialistického vlastenectví). V dalším vývoji musí však stále více nabývat převahy otázka internacionalismu, což souvisí s perspektivou splývání socialistických zemí a posléze i národů. Socialistické vlastenectví, vztahující se původně k jednomu národu, k jedné zemi, rozšiřuje se na více národů a zemí. Už socialistické vlastenectví sovětských lidí se rozhodným způsobem odlišovalo — pomineme-li zásadně odlišný třídní obsah — od vlastenectví buržoasního, které

se vztahovalo pouze k jednomu národu a i v případě revolučních buržoasních demokratů nemohlo ani při zdůrazňování přátelství k druhým národům, překročit mez zdůrazňování především vlastního národa. Socialistické vlastenectví sovětských lidí vztahovalo a vztahuje se především k celé zemi sovětů, i když nejen nikterak nevylučuje, nýbrž zahrnuje v sobě i užší vlastenectví jednotlivých sovětských národů, lásku k vlastnímu národu apod. Už v sovětském vlastenectví má internacionální převahu nad národním. Se vznikem nových socialistických zemí vzniká něco podobného v mezinárodním, mezistátním měřítku. Vznikají nové socialistické vlasti, současně se však rodí zvláštní vlastenecký vztah k celému táboru socialismu, nehledě už na to, že v rámci těchto vztahů má zvláštní místo poměr všech socialistických zemí k Sovětskému svazu jako k první, hlavní a rozhodující baště socialismu.

V tomto vývoji nabývá ovšem nové podoby i otázka internacionalismu. Internacionalismus — původně solidarita a bratrství vykořisťovaných proletářů a pracujících různých kapitalistických zemí — dostal vznikem SSSR nový prvek: povinnost pracujících všech zemí hájit (v zájmu mezinárodního socialismu a tím konec konců i ve vlastním zájmu) především Sovětský svaz. Pro sovětské pracující se prvořadou internacionální povinností se vznikem jejich socialistického státu stalo upevňování tohto vlastního státu jako opory a záštity revolučního mezinárodního dělnického hnutí a pracujících celého světa. Splynul tedy do značné míry se socialistickým vlastenectvím sovětských lidí, i když nikoli zcela. Ani vznikem SSSR nezanikla totiž pro jeho pracující povinnost solidarity s pracujícími ostatních zemí. Právě naopak, ještě více vzrostla, ovšem i ve vlastním zájmu sovětských pracujících. Ani přes obrovský a zvláštní význam sovětského vlastenectví nepřestávalo být tedy toto vlastenectví podřízeno internacionalismu. To vyplývalo už z toho, že Sovětský svaz jakkoli nesmírný byl význam jeho výstavby, musel se pokládat a také se vždy pokládal především za přední oddíl mezinárodního revolučně proletářského hnutí. Musel i úkol vlastní výstavby chápat především jako povinnost vůči věci mezinárodního socialismu.

Se vznikem socialistického tábora rozšiřuje se povinnost pracujících celého světa — kapitalistického i socialistického — už v internacionální povinnost hájit celý socialistický tábor, i když zvláštním úkolem v tomto rámci zůstává pořád především hájení Sovětského svazu a solidarita s ním jako s hlavní oporou socialismu ve světě. Pro pracujících socialistických zemí splývá tento internacionální úkol do značné míry s jejich národním vlastenectvím: upevňování jednotlivých socialistických zemí je příspěvkem k posílení socialistického tábora a věci mezinárodního socialismu. Toto splnutí není a nemůže však být úplné. Vedle povinností k své vlastní zemi mají pracující jednotlivých socialistických zemí nesmírně důležité povinnosti k pracujícím kapitalistických zemí a k jejich revolučnímu a osvobozenskému hnutí. Ze vzájemných povinností socialistických zemí vyniká pak zvláštní úkol neustálého upevňování a prohlubování jejich vzájemné spolupráce, sloužící nejen bezprostředním zájmům těchto zemí, nýbrž i vítězství socialismu v celém světě.

Internacionální má a musí mít už v začátcích socialistického tábora přednost před národním, ať jsou národní úkoly pracujících jednotlivých socialistických

zemí jakkoli veliké, významné, ať je jakkoli třeba pečlivě si jich všímat. Okolnost, že v důsledku minulých chyb právě otázka národních úkolů a jejich plnění vystoupila do popředí nemění nic na tom, že v budoucnosti bude toto národní stále více ustupovat do pozadí před mezinárodním, nebo lépe protože budoucí mezinárodní nebude něčím abstraktním, nýbrž zase jen jednotou — ovšem kvalitativně zcela novým — toho, co je dnes rozděleno na jednotlivé oddělené oblasti, které sice nepřestanou existovat vůbec, nýbrž pouze jako oddělené a často velmi omezené oblasti: stále více vplývat do mezinárodního, splývat s mezinárodním, rozpouštět se v mezinárodním — tak jak bude postupovat ekonomické a posléze i politické sjednocování socialistického světa a posléze i splývání národů, jak budou mizet národní zvláštnosti jednotlivých zemí.

4. Poměr internacionálních zájmů jako celkových a národních jako dílčích

Internacionalismus vyžaduje tedy podřizování národních zájmů zájmům mezinárodního boje za socialismu. Za určitých okolností může to znamenat (a na to je třeba přiznat) i odsunutí národních zájmů, nebo i národní oběti v zájmu mezinárodní socialistické revoluce. V některých zvláštních případech může internacionalismus vyžadovat i (dočasné) potlačení (domnělých) zájmů některého národa. To je ostatně známo z obecné marxisticko-leninské teorie národností a otázky i z dějin mezinárodního dělnického hnutí.

Neznamená však takové připuštění možnosti odsunout národní zájmy — jejich ignorování jako zájmů dílčích vůbec? Nevede zásadní podřizování národních zájmů mezinárodním k opomíjení národních zájmů?

Nikoli, nevede. Tak by tomu bylo jen tehdy, kdyby existoval základní, zásadní nesoulad mezi internacionálními a národními zájmy pracujících. Tak tomu však není. Jak jsme se snažili ukázat, neodporuje, nýbrž pomáhá plnění internacionálních povinností trvalým národním zájmům. Pokud jde o dílčí rozpor internacionálního a národního, existuje objektivně a není proti možné zlobit se na marxisty a komunisty, že jej odhalují a navrhují cesty, jak k němu přistupovat. Zde by bylo možno zlobit se jen na tvrdou a někdy i nemilosrdnou skutečnost a logiku historického vývoje. Avšak mohl by si tak někdo počínat, aniž by se učinil směřným?

Odpověď, že neexistuje zásadní nesoulad mezi internacionálními a národními zájmy pracujících a že v důsledku toho internacionalismus nevede a nemůže vést k ignorování národních zájmů jako pouze dílčích, nedůležitých apod., je třeba podepřít ještě s jedné strany.

SVOBODA NÁRODŮ a zvláště vítězství socialismu u jednotlivých národů posilují samozřejmě věc demokracie a socialismu v celém světě. I když není možné redukovat světovou socialistickou revoluci na pouhý souhrn izolovaných revolucí v národním rámci, přece je pravda, že socialistická revoluce ve světě se uskutečňuje tak, že se od panství kapitalismu osvobozují (postupně) jednotlivé národy a země. To znamená, že je v zájmu socialismu a proto v plném souladu s internacionalismem, aby se upevňovala demokracie, aby sílilo socialistické zřízení, rostla životní úroveň, rozvíjela se kultura atd. u jednotlivých národů, v jednot-

livých zemích. Proletářský internacionalismus nejenže nevyžaduje ignorování národních zájmů, nýbrž v zájmu růstu a posilování socialismu něco podobného ani nepřipouští.

To neodporuje tomu, co jsme řekli o dílčích rozporech národního a internacionálního. Už jsme uvedli, že i případné oběti společné věci jsou konec konců v zájmu, v dlouhodobém zájmu národů, které je podstupují, nehledě už na to, že v normálním případě nebrání vlastnímu rozvoji národa, který je podstupuje, nanejvýš poněkud zpomalují jeho postup vpřed, a to jen do určité doby. Vyskytne-li se mimořádný případ, nastanou-li okolnosti, že jsou nutné takové oběti, které znamenají zabrzdění vývoje a případně i ztrátu toho, co už bylo získáno a dosaženo (např. ve válce apod.), nelze si stěžovat na internacionalismus a jeho zásady, nýbrž na okolnosti, které si něco podobného vynucují. Příklad ukáže, že ani v takovém případě nejde a nemůže jít konec konců o poškození národních zájmů, že ani v takovém případě nelze se zříkat internacionalismu a utíkat se k nacionálnímu sobectví. Kde by byl sovětský lid, kdyby jej obrovské ztráty a oběti, které přinesl společné věci všeho lidstva a zvláště společné věci pracujících celého světa, odvrátily od zásad proletářského internacionalismu, od zásady pomáhat pracujícím druhých národů. Nebyla pomoc, poskytovaná Sovětským svazem po válce lidovým demokraciím, často za těžkých podmínek pro SSSR a na úkor vlastní sovětské bilance, konec konců také pomocí věci socialismu a komunismu v SSSR a neplatí snad to, co se dá tak názorně demonstrovat na Sovětském svazu, i pro jiné země a národy?

Podřizování národních zájmů zájmům mezinárodního boje za socialismus, (za demokracii, mír apod.) nevyžaduje tedy ignorování národních zájmů, nevede samo o sobě k jejich podceňování. Vyžaduje právě naopak jejich respektování a uspokojování v zájmu společné věci socialismu, jejíž je socialismus v jednotlivých zemích nerozdílnou součástí.

Požadavek podřizování národních zájmů mezinárodním klade ovšem vážnou otázku, kam až sahají (v dané situaci) oprávněné národní zájmy a nakolik je možné jejich uspokojování bez poškození zájmů internacionálních; a obráceně: nakolik je nutné vzdávat se jich, jejich okamžitého uspokojení, ve prospěch internacionálního.

Odpověď na tuto otázku nezávisí nikdy od libovůle, nýbrž je vždy určována objektivními okolnostmi — situací ve světě a podmínkami boje za socialismus v daném období. Obecně lze říci, že v začátcích socialismu je třeba o to více věnovat pozornost internacionálnímu, oč je to obtížnější. Jsou tu silné přežitky nacionalismu, zesilované nedostatky v rozvoji jednotlivých zemí a národů, jak je po sobě zanechal kapitalismus. Socialismus je zpočátku relativně slab a nemůže tyto nedostatky ihned odstranit. Jeho výstavba vyžaduje proto co nejuváženějšího, nejúspornějšího, koordinovaného využívání existujících zdrojů, jehož nutnost naráží však právě v tomto obtížném počátečním období na nepochopení, které si vynucuje ústupky nacionálnímu, i když to znamená zdržení a zpomalení mimo jiné i v odstraňování oněch kapitalismem zanechaných nedostatků v rozvoji zemí a národů. S dalším vývojem socialismu se ovšem situace stále příznivěji mění. Národní je možno vzhledem k rozvoji sil socialismu uspokojovat stále lépe, mizí

dřívější hluboké rozdíly mezi zeměmi a národy a spolu s nimi nacionální nedůvěra a nedůtklivost. Internacionální se stává samozřejmostí, oč více se stává reálnou skutečností a oč více se otupují rozpory mezi ní a národním. A to je — respektive bude — reálná cesta k dalším, vyšším stupňům internacionálnosti ve světě.

Při praktickém stanovení proporcí mezi národními a internacionálními zájmy může pochopitelně dojít k chybám na obě strany — k opomenutí oprávněných národních zájmů, slučitelných s internacionálními, (chyba ve směru k dogmatismu) i k porušení internacionálních ve prospěch neúměrného a neoprávněného vyzvednutí národního (chyba ve směru k revizionismu). Neboť zvážit všechny okolnosti není snadné. Právě naopak, je to nesmírně obtížné. Proto při stanovení proporcí mezi národním a internacionálním nejspíše a nejčastěji dochází k chybám, do jejichž gnoseologických příčin se mísí vlivy nepřekonaných nacionalistických tradic, nepochopení vztahu internacionalismu a zájmů jednotlivých národů, nacionální sobectví, oportunismus, hledající cestu nejmenšího odporu obavy o národní nebo zase internacionální zájmy atd. (o chybách dá se pochopitelně hovořit potud, pokud se vcelku stojí na půdě internacionalismu).

Námítky proti zásadě podřizování národního mezinárodnímu vyplývají buď z chyb při uplatňování této zásady, a pak se vlastně neobracejí proti této zásadě samé a zmizí proto při napravení chyb. Nebo jsou výrazem nepochopení této zásady, nepochopení objektivních souvislostí, které nejenže z této zásady nečiní nepřítel zájmů jednotlivých národů, nýbrž právě naopak činí z ní nástroj boje za skutečné, hluboké, dlouhodobé a trvalé národní zájmy. V tomto případě nelze dělat nic jiného, než snažit se tuto zásadu a tyto souvislosti pochopit. Odmítavý postoj je v takovém případě subjektivismem, ignorováním objektivních skutečností.

*

Proletářský internacionalismus nejenže tedy není v rozporu s potřebami národů, národního života; nejenže se srovnává s hájením národních zájmů. Je (také — vedle toho, že je především výrazem třídních zájmů proletariátu) výrazem skutečně národních zájmů, slouží boji za skutečné národní zájmy, za skutečnou svobodu národů, a to všech, a za její definitivní zabezpečení. Tato jeho role je dána současnou etapou historického vývoje ve světě, historickou rolí proletariátu a historickým posláním socialismu. Hluboká souvislost proletářského internacionalismu s bojem za definitivní osvobození všech národů je objektivní skutečností, kterou nelze popírat.

Obecná nadřazenost internacionalismu nad socialistickým vlastnictvím neznamená ovšem, že by v té či oné situaci nebylo možné, aby ty či ony dílčí zájmy, povinnosti atd. té které socialistické země nemohly vystoupit — byť dočasně — do popředí. Napr. obrana sovětské vlasti, především úkol sovětských pracujících, byla v minulosti internacionální povinností pracujících všech zemí a zůstává jí ve veliké míře i dnes.